

SIEGFRIED DEBAEKE

Oud IJzer. De frontstreek bedolven onder levensgevaarlijke oorlogsmunitie

Brugge, De Klaproos, 2010, 173 p

JOHN DESREUMAUX

Land van schroot en knoken. Slachtoffers van ontploffingen in de frontstreek 1918-heden

Leuven, Davidsfonds, 2011, 406 p.

Beide boeken, kort na elkaar verschenen, behandelen een nieuw onderwerp in de historiografie van de Eerste Wereldoorlog en haar nasleep, met name de vele ongelukken met oorlogstuig in de voormalige frontstreek sinds de Wapenstilstand. Het is geen toeval dat de twee publicaties tot stand kwamen door auteurs die een sterke band met de Westhoek hebben want nergens in ons land vielen er meer *post bellum* oorlogsslachtoffers dan in de zuidelijke Westhoek. John Desreumaux is afkomstig van Geluwe en verbonden aan het stadsarchief van Ieper, terwijl Siegfried Debaeke, geboren in Alveringem, sinds jaar en dag De Klaproos leidt, een uitgeverij gespecialiseerd in de Eerste Wereldoorlog. Beide publicaties behandelen dus een bij uitstek regionaal thema maar wel een waarvan de kracht en fascinatie de grenzen van die streek ver overstijgen. Tegelijk is die streekgebondenheid ook een zwakte. Toekomstige studies zouden moeten uitgebreid worden naar een bredere regionale omschrijving en kunnen bijvoorbeeld ook de enigszins verschillende problematiek van de munitie uit de Tweede Wereldoorlog omvatten.

Hoewel de twee hier besproken publicaties hetzelfde onderwerp behandelen en niet zelden dezelfde feiten en bronnen aanhalen, is er toch sprake van complementariteit tussen beide.

De bedoeling van John Desreumaux was een overzicht te bieden van alle 600 ongelukken met oorlogsmunitie die sinds het einde van de vijandelijkheden op 11 november 1918 in het gerechtelijk arrondissement Ieper zijn voorgekomen. Deze beperking tot de zuidelijke Westhoek sluit dus de gemeenten langsheen het IJzerfront uit maar is enigszins te verantwoorden door het andere – veel heviger – karakter van de oorlog in de Ieperboog, waar, in tegenstelling tot aan de IJzer, meerdere bloedige veldslagen plaatsvonden. Bovendien biedt deze geografische omschrijving het voordeel van duidelijk en welomlijnd te zijn.

Eigenlijk is John Desreumaux' werk een loutere oplijsting, voorafgegaan door een inleidende tekstanalyse. Daarvoor heeft hij zich gebaseerd op een twintigtal lokale dagen- en weekbladen, aangevuld en gecontroleerd met bronnen uit de frontstreek, zoals de vonnissen van de rechtbank van oorlogsschade te Ieper, opnameboeken van de ziekenhuizen en registers van burgerlijke stand. Behalve het al bij al vrij korte analytische gedeelte beperkt de inbreng van de auteur zich tot het integraal aanhalen van de betrokken krantenberichten. Desreumaux' oplijsting is uitputtend en daardoor lastig te lezen : van elk ongeluk wordt elk bericht uit elke bron *in extenso* geciteerd, ook al is er inhoudelijk geen enkele bijkomende informatie. Allicht had de auteur er beter aan gedaan elk voorval in eigen woorden te beschrijven, of tenminste alleen de echte inhoudelijke aanvulling uit andere artikels over te nemen.

Daarbij is het te betreuren dat alle namen van vermelde personen gereduceerd werden tot de initialen. Het respect van de auteur

voor de privacy van de betrokken families, zeker waar het recentere gevallen betreft, is begrijpelijk en lovenswaardig, maar schiet in dit geval zijn doel voorbij omdat de originele krantenberichten wél de volledige naam van de betrokkenen vermelden. Bovendien is het een bekommernis die Siegfried Debaeke niet deelde, waardoor men in zijn boek dezelfde slachtoffers en hun familie wel met naam en toenaam vermeld ziet staan. Ondanks deze tekortkomingen zou ik de auteur loven voor wat uiteindelijk een handzaam naslagwerk voor zowel heemkundige als historicus is. Als eerste heeft hij getracht een precies en beargumenteerd antwoord te formuleren op de in het Ieperse vaak gestelde vraag hoeveel slachtoffers de Eerste Wereldoorlog nog na de Wapenstilstand heeft gekost.

Het opzet van Siegfried Debaekes boek is anders. Deze auteur schrijft niet alleen over, maar ook voor de Westhoek, met een enkele uitweiding naar Brugge. Zijn boek is geen oplisting en bevat ook geen analyse, maar is eerder een collectie verhalen uit de gehele frontstreek, inclusief de IJzer en het Roeselaarse. Bovendien wordt het onderwerp hier niet alleen geografisch breder benaderd : de auteur heeft ook aandacht voor problemen met munitie tijdens de oorlog, voor het opruimen van de slagvelden na de oorlog, het fenomeen van de recuperatie van oorlogsmaterieel door onder meer ijzer- en koperzoekers en het functioneren van de ontminningsdienst DOVO.

Net als bij John Desreumaux tref je bij Siegfried Debaeke ook een onderdeel over de terminologie aangaande springtuigen, zij het als een uitgebreide kadertekst en niet als een apart inleidend hoofdstukje. Ook hier komt de informatie op de eerste plaats uit kranten

(waarvan Desreumaux meer titels doorploegd heeft), naast vooral secundaire literatuur met daarin vooral dorpsmonografieën. Primaire bronnen ontbreken volledig. Zoals gebruikelijk bij publicaties van De Klapproos vormen de sterke, sprekende en goed weergegeven illustraties een meerwaarde. Bedoeling van de auteur was op de eerste plaats een aangenaam leesbare en tegelijk leerrijke streekmonografie te maken en daarin is hij ten overvloede geslaagd.

Hoe complementair beide boeken ook mogen zijn ondanks het erg gelijklopende onderwerp, ook vormelijk delen zij een aantal, eerder negatieve, kenmerken. Zo heeft geen van beide publicaties een index, wat nochtans gezien de vele plaats- en persoonsnamen bijzonder nuttig zou zijn geweest. Tevens valt het beperkte gebruik van primaire bronnen op, zij het dat John Desreumaux zich op dit vlak sterker toont. Aan de andere kant heeft deze laatste dan weer nauwelijks secundaire literatuur geraadpleegd. Door de beperking tot de frontstreek in West-Vlaanderen ontbreekt elk nationaal perspectief, laat staan een poging tot internationale vergelijking. En dat is jammer. Immers, de frontlijn hield niet op bij de staatsgrens en een gelijkaardige problematiek aangaande oorlogsmunitie als in de Westhoek deed en doet zich ook voor in Noord- en Oost-Frankrijk. Nog vers in het geheugen ligt de evacuatie van duizenden inwoners van Vimy en omgeving in 2001 nadat mosterdgasgranaten uit de Eerste Wereldoorlog er waren begonnen te lekken, een nieuwsfeit dat ook bij ons uitgebreid de kranten haalde. Het is een oud zeer in de geschiedschrijving van de Eerste Wereldoorlog : terwijl tijdens de Eerste Wereldoorlog staatsgrenzen als het ware tijdelijk niet bestonden en de frontlijn gewoon doorliep, beperken nagenoeg alle

historische studies zich vandaag tot het eigen grondgebied of een klein stukje daarvan.

Het is verwonderlijk dat publicaties over dit specifieke thema zo lang op zich hebben laten wachten. Het gaat om geschiedenis van de “kleine man”, maar ook geschiedenis die diezelfde “kleine man” in grote mate interesseert en bezighoudt. Iedereen die in de Westhoek komt en er wandelt of fietst, wordt immers geconfronteerd met het fenomeen van de onontpofte munitie, nog altijd goed voor zowat 200 ton per jaar, en nagenoeg elk jaar vallen er nog gewonden onder landbouwers, grondwerkers of onvoorzichtige verzamelaars. En hoewel beide auteurs hun studies niet in een breder perspectief kaderen, gaat het om geschiedenis met een grotere maatschappelijke relevantie : de blijvende gevolgen van oorlogen tot lang na afloop van het conflict, is iets waar velen over de hele wereld mee te maken hebben.

Verder dient erop gewezen te worden dat dit slechts een van de vele *post bellum*-themata is waaraan door de historici nog nauwelijks aandacht werd besteed : de Britse bezetting van de zuidelijke Westhoek tot 1920, de terugkeer van de plaatselijke bevolking naar hun vernielde woonplaatsen, het opruimen en terug vruchtbaar en bewoonbaar maken van de frontstreek zijn net als bepaalde aspecten van de wederopbouw, evenveel onderwerpen die nog wachten op een begin van onderzoek. Wel kregen de laatste jaren enkele ‘nationale’ thema’s over de nasleep van de Eerste Wereldoorlog zoals repressie en herdenking hernieuwde aandacht, onder meer onder impuls van het SOMA. Ondanks de onvolkomenheden verdienen beide auteurs dus lof voor hun pionierswerk. Als verdienstelijke amateur-historici met wortels

in de frontstreek geven ze als het ware van onderop een aanzet aan academisch gevormde historici om dit en andere nieuwe onderwerpen in de historiografie van de Eerste Wereldoorlog uit te diepen en te verbreden. We kunnen slechts hopen dat het door hen voor de eerste maal ontgonnen onderwerp bredere navolging en uitdieping mag krijgen.

Dominiek Dendooven